

op zijn hoge leeftijd). Die maand zal het 100 jaar geleden zijn dat Wereldoorlog I uitbrak en 75 jaar geleden Wereldoorlog II. Wie hem wil

bijstaan met de voorbereidingen, vanaf circa september 2013, melde zich . . .

Bladeren door anderhalve eeuw Algemeen Handelsblad en NRC

Paul Klein

Een jaar geleden hebben wij u meegenomen naar het Poldermuseum op de boerderij van ons lid Jan Compier in Waverveen (zie het artikel in [Au Courant 18/4](#)). De liefhebbers van oude kranten nemen wij nu opnieuw mee naar dat museum, omdat Jan, samen met ondergetekende, een niet geringe collectie historische kranten op de kop heeft weten te tikken. Wat kunt u bij ons verwachten?

Oude kranten op internet

Eerst een zijsprongetje: in 2008 is met financiering door o.a. de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) een groot digitaliseringsproject van start gegaan bij de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag. Dat project nadert zijn voltooiing en daarom heeft de KB op 22 november 2012 gevierd dat via haar website kranten.kb.nl acht miljoen historische krantenpagina's uit de periode 1618–1995 voor iedereen doorzoekbaar zijn gemaakt. Verderop leest u meer daarover.

Uw gastheren op 12 januari 2013.

Papier hier

Wie echter wil komen bladeren in de ingebonden jaargangen van één van de belangrijkste dagbladen uit onze persgeschiedenis is op 12 januari 2013 welkom in het museum van Jan Compier te Waverveen. Liefhebbers van de originele, gedrukte exemplaren kunnen

daar langskomen voor anderhalve eeuw dagbladgeschiedenis, met name voor het Algemeen Handelsblad (opgericht in 1828), maar ook voor vele jaargangen van de Nieuwe Rotterdamse Courant (opgericht in 1844) en voor NRC Handelsblad (de gefuseerde krant per 1970). Het gaat dus om papier, niet om pdf-bestanden of microfiches.

Oude kranten in het Poldermuseum

Wanneer er op de kosten van opslagruimte wordt bespaard ten gunste van digitaliseringsprojecten, komt er wel eens een mooie collectie beschikbaar. Wij kregen van VKTV-lid Jan Knaap de tip, dat het Stadsarchief van Deventer afgelopen jaar zijn collectie niet-streekgebonden dagbladen van de hand moest doen. Op 9 juni 2012 hebben wij de leden van onze vereniging dan ook geïnformeerd over een mogelijke overname van deze enorme collectie ingebonden jaargangen en gevraagd om na te denken over bergingruimte. Er kwamen bemoedigende reacties binnen, maar ook waarschuwingen in de trant van: “begin er niet aan!” Het VKTV-bestuur bleek de opslagkosten niet te kunnen en willen dragen: jammer, maar helaas. Vervolgens bleek dat de collectie ons niet

De 12 oudste banden; 1831 t/m 1843.

ge Gund zou worden, want een andere verzamelaar was ons voor. Weken later kwam het bericht dat die eerste gegadigde transport

en opslag bleek te hebben onderschat, dus toen kwamen wij alsnog in beeld. En nu kunnen wij met voldoening melden dat geïnteresseerde VKTV-leden alsnog deze collectie kunnen komen inzien, want Jan Compier heeft het voor elkaar gekregen een prachtige opslagruimte van voldoende formaat toe te voegen aan zijn bovengenoemde museum en ook voor het transport een oplossing te vinden.

Entree met leestafel

De ingebonden jaargangen van het Deventer archief zijn nu ondergebracht (en in privé-eigendom van Jan Compier en Paul Klein verworven) in dat nieuwe depot van het Poldermuseum van Jan in Waverveen. Op zaterdag 12 januari 2013 houden we open dag en dan kan iedereen komen rondneuzen in het nieuws van de afgelopen 150 jaar. Dat is een unieke mogelijkheid, want toegang tot de originele kranten bij de Koninklijke Bibliotheek is voorbehouden aan wetenschappelijke onderzoekers. Bovendien is het eigen papieren archief van NRC Handelsblad ook niet openbaar; zelfs de eigen redactie wordt er verwezen naar de microfiches. Datzelfde geldt voor het Stadsarchief Rotterdam. Het Permuseum (in het depot van het [IISG, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis te Amsterdam](#)) heeft lang niet alles en bewaart alleen bijzondere uitgaven van deze krant. Het Junior Antiquariaat, een bedrijf in Nieuw-Buinen, heeft in zijn opslagruimten veel verzameld (met het oogmerk om losse exemplaren aan particulieren door te verkopen), maar de collectie is niet toegankelijk voor derden. Zover wij hebben kunnen achterhalen, bestaat er elders in het land geen archief waar deze historische jaargangen kunnen worden ingezien.

Omvang van de collectie NRC Handelsblad

Even wat cijfers: de collectie in Waverveen omvat het Algemeen Handelsblad van 1831 t/m 1968. Dat betekent dat de eerste twee en de laatste twee jaren van deze krant hier ontbreken, nog afgezien van een incidentele ontbrekende losse band, zeg 1% van de hele periode, welke op voorhand aan de Koninklijke Bibliotheek gegund waren om de collectie in Den Haag compleet te maken. Dan is er de Nationale Rotterdamse Courant (van 1945 tot 1947) en de Nieuwe Rotterdamse Courant (van 1947 tot 1970). De eerste honderd jaar van NRC zit hier dus niet bij,

Jaargang 1, nummer 1 van de gefuseerde krant, in de Rotterdamse editie

maar wel is er de opvolger NRC Handelsblad (van 1970 t/m 2000). Bij elkaar zijn dit ongeveer 83.000 dagbladexemplaren, aanvankelijk per jaar ingebonden. Sommige van die oude banden, met name van de jaren 1856, 1857 en 1858, wegen elk 10 kg! De meeste jaargangen zijn per kwartaal ingebonden; recente jaren per maand. We hebben de “leggers” (maar hier staan ze recht op, op zestig schappen van 60 cm hoog) geteld: het zijn er 833, met een totaalgewicht van ruim tweeduizend kg. Als we goed hebben

gerekend, omvatten die 83.000 dagbladen, tesamen ruim 1 miljoen papieren pagina's (ongeveer een zesde van wat de KB op haar website kranten.kb.nl aanbiedt). De foto's hierboven geven een indruk van de toegankelijke wijze van opslag in een aparte, goed geïsoleerde ruimte, die hier speciaal voor is ingericht. Dus wees erbij op 12 januari en kom lezen over het Palingoproer in de Jordaan van 25 juli 1886 (alleen bij ons; toevallig is de tweede helft van 1886 afwezig op de KB-website). Zoals uitgelegd in het openingsartikel van de [vorige Au Courant](#) kregen de dagbladen in 1869 veel meer mogelijkheden door de afschaffing van het dagbladzegel, zo ook het Algemeen Handelsblad. Vooruitlopend daarop was deze krant op 4 januari 1869 begonnen met een uitgave op zondag. Bewonder in de uitgave van 10 augustus 1877 de tekening waarop de Colorado-kever op ware grootte en in kleur (toen al!) werd afgedrukt.

Elke dag twee uitgaven

Op 1 november 1882 begon het Algemeen Handelsblad met twee dagelijkse edities: één voor de ochtend en één voor de avond. Twee uitgaven per dag is zestig jaar lang praktijk geweest. Dertig jaar nadien, van 1970 tot 1975, kwam de avondkrant met twee edities uit. We zien dat die twee edities van de gefuseerde krant onderscheiden werden door hun titel: elke dag kwam zowel "Handelsblad NRC" uit voor het noorden van het land als "NRC Handelsblad" voor het zuiden. Dat was de praktijk van 1-10-1970 tot 2-5-1972. Daarna duurde het nog tot mei 1975 dat de 'Editie: NRC' (voor Rotterdam/Den Haag/Deltagebied) en de 'Editie: Handelsblad' (voor Amsterdam) naast elkaar bestonden, al was de krant toen alleen nog maar getiteld: NRC Handelsblad. Met nrc.next werd op 15 maart 2006 opnieuw een ochtenduitgave uitgebracht, met deels dezelfde inhoud als de middagkrant NRC Handelsblad.

Eigenaardigheden in de gedrukte versie

Wat we niet altijd kunnen zien in de ingebonden jaargangen, is de manier waarop de krant is gedrukt. Als we door een

willekeurig oud nummer uit 1864 (nog met dagbladzegel) van het Algemeen Handelsblad bladeren, zien we zes ongenummerde pagina's op 23 februari. Op de website van de KB kunnen we kiezen welke van de zes we in beeld willen hebben. Het losse (niet ingebonden) exemplaar laat zien dat er voor die dag één vel is afgedrukt, met 3 pagina's aan elke kant – zie op de volgende bladzijde de foto's met 3 krantenpagina's naast elkaar.

gewijzigde druk van advertentiepagina in het Algemeen Handelsblad van 23-2-1864

De drukker heeft ten behoeve van de lezer het vel wel in drieën gevouwen. En dan ontdekken we ook nog dat de edities bij de KB en bij Jan afwijken van het losse exemplaar van ondergetekende, want kennelijk is er die dag een aparte, gewijzigde druk gekomen met als enig verschil de inhoud van deze advertentiepagina. Waarom zou die pagina halverwege het drukproces op die 23ste februari 1864 zijn aangepast? Zoek de verschillen op de enkele pagina hierboven met de laatste pagina van het tweede drietal.

Collecties met verschillende edities

Editieverschillen komen we ook tegen bij bijzondere gebeurtenissen, en dan is de reden voor aanpassing van de kopij wel begrijpelijk. Verderop in dit artikel staan naast elkaar de derde extra editie, de avondeditie voor buiten

Amsterdam en de Amsterdamse stadseditie van die avond van de geboortedag van onze huidige vorstin. Het is niet uitgesloten dat die “3^E extra editie” een latere herdruk in zwart/wit is, maar vermoedelijk zijn er op die dag (toen het geboortetijdstip 9.47 uur nog niet officieel was meegedeeld) inderdaad al twee

eerdere extra edities verschenen; immers, de reguliere ochtendeditie van maandag 31 januari 1938 was natuurlijk al gedrukt en men wilde niet tot laat in de middag wachten met dit grote nieuws). De voorpaginafoto van de extra editie “Nederland eet beschuit met muisjes!” staat op pagina 9 van de twee avondedities. Bij de “Avondblad-Stadseditie” is “Amnestie bij leger en vloot” vervangen door “Aangifte geboorte der prinses geschiedt morgen”.

Hoe komen we aan deze drie verschillende uitgaven? De extra editie (natuurlijk een gedrukte, maar mogelijk ook een herdrukte versie) is onderdeel van de collectie van ondergetekende, de middelste

versie “AVONDBLAD” is gekopieerd uit de website kranten.kb.nl (de KB in Den Haag had natuurlijk een abonnement voor de buitengewesten) en de “Avondblad-Stadseditie” is gefotografeerd uit de leggers bij Jan Compier (onze welbekende archivaris uit Waverveen woont immers onder de rook van Amsterdam ☺).

Afgezien van editieverschillen, onderscheiden we minstens drie methoden om historische kranten in een archief te bewaren: (1) het mooiste zijn natuurlijk de originele losse gedrukte exemplaren. Je hebt beter inzicht in de technische productie, zoals in het voorbeeld van 23 februari 1864. Er zijn vaak meerdere edities per dag te onderscheiden. Nadeel: het is bijna ondoenlijk om jaargangen compleet te

houden als zij niet zijn ingebonden. (2) In 'leggers' ingebonden jaargangen: de archivaris van destijds had op steeds dezelfde editie een abonnement, bijvoorbeeld alleen op de stadseditie en niet op een eerdere editie voor de rest van het land. Ook die enkele extra edities ontbreken vaak, want die werden – al dan niet gratis – alleen maar op straat uitgedeeld en niet bij de abonnee bezorgd, hoe interessant ze ook waren om ze wél voor het archief te verwerven. (3) Microfiches op film (celluloid) en gescande pagina's (als jpg en/of pdf bestand) in het digitale tijdperk geven heel praktisch de inhoud weer en zijn op het internet op trefwoorden doorzoekbaar, maar vallen buiten het interessegebied van verzamelaars van dagbladen omdat het niet de gedrukte originelen zijn. En dan hebben we nog niet genoemd de herdrukken in een later decennium (facsimilé's van alleen de voorpagina of zelfs van de hele krant, de overdrukken in zwart/wit, soms na knip- en plakwerk zelfs in een gewijzigde lay-out, de herdruk bij een jubileumuitgave van de eigen krant, de vertaling van de inhoud in de oorspronkelijke opmaak, zoals bij de Pravda in de jaren 1980, enz.). Hoe het ook zij, bij Jan kunnen we veel terugvinden over de manier waarop de krant in de laatste anderhalve eeuw de lezer heeft geïnformeerd.

Open Dag op zaterdag 12 januari 2013 Deze dag is voor bedoeld voor leden van de VKTV alsmede voor een klein aantal genodigden. Zo heeft dr. Pien van der Hoeven (zie blz. 23 in dit nummer van *Au Courant*) ons laten weten dat zij die middag aanwezig zal zijn. Het Poldermuseum van Jan Compier inclusief deze collectie Algemeen Handelsblad en NRC is die zaterdag opengesteld van 11 uur 's ochtends tot 15 uur 's middags. Het adres is: Botsholsewarweg 13A, 3646 AJ Waverveen. Het Poldermuseum ligt in het uiterste noorden van de provincie Utrecht en is per eigen vervoer te bereiken vanaf de provinciale weg N201: tussen Mijdrecht en Vinkeveen moet u de afslag naar Waverveen nemen. De boerderij ligt 2 km voorbij de bebouwde kom van Waverveen (d.w.z. 3,3 km vanaf de N201).

Graag krijgen wij een indruk van het aantal VKTV-leden dat van plan is in het tijdvak van 11 tot 15 uur het Poldermuseum te bezoeken. Wilt u dan zo vriendelijk zijn uw komst een of twee dagen tevoren door te geven aan het secretariaat: tel. 035-5389607 of per e-mail aan secretaris@vktv.nl